

AZƏRBAYCAN ƏDƏBİ DİLİNİN QORUNMASINDA TELEVİZYANIN ROLU

Hüseyn Cavadzadə

Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universitetinin doktorantı

E-mail: cavadzad80@mail.ru

Hər bir xalqın mədəniyyətinin əsasında özünü göstərən yegana amil məhz dildir. Xalqın tarixi, keçmiş olduğu inkişaf yolu məhz burada öz əksini tapır.

Dilin başlıca vəzifəsi yalnız məlumatlandırmaq və ünsiyyət vasitəsi olmaqla bitmir. O, etik mədəniyyətin, milli şüur və təfəkkürün vacib göstəricisidir. Dil bir sistem kimi öz ictimai funksiyasını nitq vasitəsilə reallaşdırır.

Dil cəmiyyətin aynasıdır, ekran bu aynada daha açıq şəkildə görünür. Televiziya yayımlanan proqramların əsas xüsusiyyətləri ondan ibarətdir ki, proqramlar vasitəsilə bütün ölkə ictimaiyyətinin diqqətə kütləvi olaraq dilin təbliğinə istiqamətlənir.

Azərbaycanda müstəqil kütləvi informasiya vasitələrinin meydana gəlməsi hüquqi dövlət və vətəndaş cəmiyyəti quruculuğunun mühüm kriteriyalarından biri kimi qəbul olunmuşdur və həmişə dövlətin diqqət mərkəzindədir. Ümummilli lider Heydər Əliyev söz və informasiya sərbəstliyini, kütləvi informasiya vasitələrinin azadlığını demokratik cəmiyyət quruculuğunun mühüm kriteriyası, amili sayırdı. Azərbaycana rəhbərliyinin həm sovet, həm də müstəqillik dövrlərində Heydər Əliyev jurnalistikanın inkişafına, kütləvi informasiya vasitələrinin maddi-texniki bazasının, yaradıcılıq imkanlarının təkmilləşməsinə böyük qayğı göstərmiş, dövlət quruculuğunda, respublikada gedən ictimai-siyasi proseslərdə, azərbaycançılıq düşüncələrinin, milli-mənəvi dəyərlərin təbliğində televiziyanın roluna xüsusi önəm verirdi.

2001-ci ildə Heydər Əliyevə "Jurnalistlərin dostu" mükafatının təqdimat mərasimində o, çıxışı zamanı qeyd etmişdir: "Biz senzuranı ləğv etdik, Konstitusiyaya əsasən təsbit olunmuş söz azadlığını, mətbuat azadlığını bütövlüklə təmin etdik, mətbuata böyük imkanlar yaratdıq. Mətbuat Azərbaycanda həqiqətən çox sərbəstdir, müstəqildir. Bu da o deməkdir ki, söz azaddır, fikir azaddır". [12; s.67]

Televiziya Azərbaycan dilinin zənginliyini, gözəlliyini daha yüksək səviyyədə nümayiş etdirmək imkanına malikdir. Azərbaycan ədəbi dilinin, düzgün danışığın və nitq mədəniyyətinin təbliğində televiziya önəmli yerlərdən birini tutur.

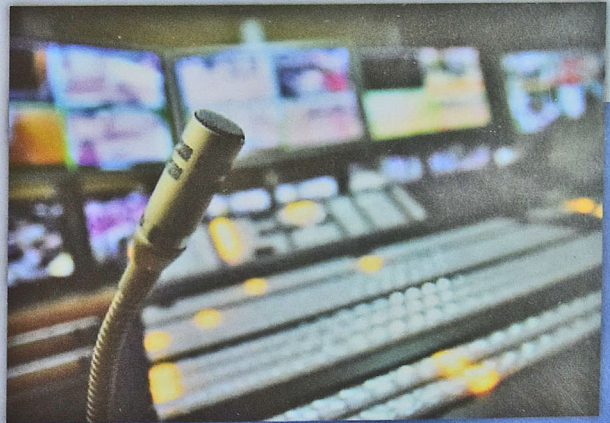
Televiziya, ilk növbədə, informasiya mənbəyidir. İncəsənətin ötürülməsində məqsəd tamaşaçını məlumatlandırmaqdır. Televiziya şifahi ədəbi dilimizi ümumxalq dilinin tərəvəti, zəngin informasiya çaları, leksik-qrammatik vasitələrlə dolğunlaşdırır.

Kütləvi informasiya vasitələrinin arasında dilin informasiya, estetik, ideoloji funksiyaları daha çox televiziya qabarıq formada meydana çıxır. Bunun üçün də efirə çıxan aparıcının nitqinə fikir verilməlidir. Çünki burada hər bir aparıcı televiziya dilinin təmsilçisidir. Kamera və mikrofon qarşısında danışan şəxs böyük bir məsuliyyət daşıyır. Bu mənada tamaşaçıların böyük həssaslıqla yanaşdıqları diktor və aparıcılardan səslərin, sözlərin məharətlə, xüsusi vurğu və intonasiya ilə istifadəsi tələb olunur.

Televiziya dili qaydaya, müəyyən ölçüyə salınmış ədəbi dilin normalarına istinad edən şifahi dildir. Normaya salınmış dil o deməkdir ki, lüğət tərkibi ümumxalq dilinin zəngin söz xəzinəsindən seçilir, ayrılır, sözlərin mənası, işlənmə tərzini və yazılış qaydası müəyyən prinsiplərə tabe edilir.

XX yüzildə növbəti dəfə müstəqillik qazandıqdan sonra Azərbaycanda demokratikləşmə milli rifahın mühüm amili kimi strateji amilə və dövlət siyasətinin prioritetinə çevrildi. 1995-ci ildə təsdiqlənmiş müstəqil Azərbaycan Respublikasının ilk Konstitusiyası insan haqlarının, fikir plüralizminin, söz və mətbuat müstəqilliyinin, vətəndaş cəmiyyəti institutlarının meydana gəlməsi və inkişafına lazımı bünövrə yaratdı.

Azərbaycan ədəbi dilinin təmizliyində televiziyanın rolunun qiymətləndirilməsi vacib məsələdir. Belə ki, televiziya, ümumiyyətlə, kütləvi informasiya vasitələri dilimizin normalarına uyğun fəaliyyət göstərməlidir. Bu prosesdə televiziyanın rolu dedikdə, dövlət atri-

butlarından sayılan dilin ədəbi qanunauyğunluğu başa düşülərək qorunması və saflaşdırılması nəzərdə tutulur.

Yuxarıda vurğulandığı kimi, ədəbi normaların pozulması dilin nöqsanlarından hesab edilir. Belə hallar insanların daim diqqət yönəldiyi televiziya verilişlərində özünü daha çox büruzə verir. Nə qədər peşəkar jurnalistlərimiz, diktorlarımız olsa da, yabançı ifadələrə, nitq qüsurlarına tez-tez rast gəlirik. Televiziyalarda ədəbi dilin normaları və üsulları ilə bağlı səhvlər, nöqsanlar ortaya çıxır.

Milli dövlətçiliyin əmələ gəlməsi və inkişafında dil önəmli tarixi əhəmiyyətə malikdir. Çünki xalqın özünüqoruma instinkti-ni möhkəmləndirən, onu səfərbər edən və birləşdirən, həm də bir cəmiyyətə digərlərindən fərqləndirən və qoruyan ən güvənli vasitədir. Ona görə də dövlət dilinin saflığının qorunması, inkişafı və zənginləşməsinə xüsusi qayğı göstərilməsi önəmli rola malikdir. Dilimiz nə qədər zənginləşsə, mənəvi varlığımızı ətraflı ifadə edərsə, milli birliyimiz də bir o qədər möhkəm və sarsılmaz olar.

Əsrlərin qədim yaddaşından, "Dədə Qorqud" eposundan gəlib, analarımızın məlahətli laylalarında, bayatlarında, ata-babalarımızın müdrik nəsihətlərində zənginləşərək, minillərin tarixi dövründə tədrisçin müdrikləşərək bu dövrümüzdə gəlib çatan, milli kimliyimizin, mənəvi diriliyimizin və birliyimizin simvoluna dönüşən, xalqımızın əvəzəlməz milli xəzinəsi, ruhumuzun qidası olan doğma Azərbaycan dilini qorumaq, onu daha da inkişaf etdirib gələcək nəsillərə hədiyyə etmək hər kəsin müqəddəs öhdəliyi, əsl vətəndaşlıq borcudur. Tarixin keşməkeşli, enişli-yoxuşlu yollarından çıxaraq Azərbaycanımızın daimi müstəqilliyinin keşiyində dayanan, milli mövcudluğumuzun bünövrəsi olan ana dilimizin qorunması, onun dövlət statusuna ucaltması bu gün demokratik Azərbaycan Respublikasında dövlət siyasətinin başlıca prinsiplərindən birinə

çevrilmişdir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev belə bir fikri dəfələrlə qeyd edir ki, ana dilini qorumadan, onu inkişaf etdirmədən, zənginləşdirmədən xalqın milli spesifikliyini, milli ruhunu müdafiə etmək qeyri-mümkündür.

Əlbəttə ki, KIV-da ədəbi dilin normalarının pozulmasını önləmək üçün məqsədyönlü, hərtərəfli şəkildə iş aparılmalıdır. Azərbaycan dilinin saflığının qorunması, onun inkişafının təmin olunması, bu sahəyə dövlətin göstərdiyi diqqət, qarşıya qoyduğu öhdəliklər lazımi səviyyədə yerinə yetirilməlidir. Bu məsələlər aidiyyəti yerlərdə, elmi tədqiqat müəssisələrində geniş şəkildə müzakirə olunmalı, cəmiyyətimiz bu sahədəki problemlərin həll edilməsində fəallıq nümayiş etdirməlidir.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin ictimai-siyasi məsələlər üzrə köməkçisi Əli Həsənovun qeyd etdiyi kimi, Azərbaycan ədəbi dilinin saflığının qorunması və inkişafı prosesində KIV ilə bərabər, ölkənin hər bir vətəndaşının üzərinə böyük öhdəlik düşür: "Hamı şüurlu şəkildə dərk etməlidir ki, Azərbaycan dilinin var olması üçün bizim yalnız bir coğrafi ərazimiz var, o da Azərbaycan Respublikasıdır. Azərbaycan dilinin mövcud olacağı bir hüquqi təsisat var, o da Azərbaycan dövlətidir. Azərbaycan dilini qoruyanlar, onun varlığı ilə fəxr edənər və bunun üçün əllərindən gələni edənər ölkənin vətəndaşlarıdır və ölkədən kənarında məskunlaşan soydaşlarımızdır. Azərbaycan dilinin gözəlliklərini, zənginliklərini qoruya, o dildə əsərləri yarada biləcək bir xalq var, o da biz azərbaycanlılarıq. Hamı buna xüsusi qayğı və diqqətlə yanaşmalıdır. Ölkədə sırası vətəndaşdan, QHT nümayəndəsindən, KIV idarəçisindən başlayaraq professorla, alimə qədər hamı bilməlidir ki, Azərbaycan ədəbi dilinin qorunması hər bir vətəndaşın başlıca vəzifəsidir". [2; s.18] ♦

Ədəbiyyat:

1. Bağırov Ə.H. Kütləvi informasiya və təbliğat vasitələri sistemində televiziyanın yeri. №1, 2014.
2. Çaplı B., Kərimova A., Vəzirəva L., Hüseynli N., Məmmədli Z., Hüseynova X. Televiziya jurnalistikası. Bakı, 2017, 120 s.
3. Əlibəyli E. Televiziya nəzəriyyəsinin əsasları. Bakı: Elm, 2011, 416 s.
4. Əlizadə Y.M., Məhərrəmli Q.M. Azərbaycan efiri: tarix və müasirlik. Bakı: Nurlan, 2006, 184 s.
5. Məzənlı İ. Jurnalistika və müasir dövrün qlobal problemləri. Bakı, 2013, 416 s.
6. Məhərrəmov Q. Televiziya haqqında etüdlər. Bakı, 2006.

7. Məhərrəmli Q. Televiziya dili: spesifikasiya, funksiya və struktur. Bakı: Elm, 2002, 304 s.
8. Məmmədli C. Müasir jurnalistika. Bakı, 2003, 435 s.
9. Məmmədli C. Jurnalistikanın aktual problemləri. Bakı, 2001, 390 s.
10. Qafarlı Ə. Televiziya jurnalistikasının əsasları. Bakı, 2009, 160 s.
11. Quliyev E. Televiziya: nəzəriyyə, inkişaf meyilləri. Bakı: Şərq-Qərb, 2004, 366 s.
12. Rüstəmov A. Jurnalistikanın əsasları. Bakı, 2011, 350 s.
13. Абрамов Д.С. Профессиональная этика журналиста. М., 2001.
14. Ворошилов В.В. Журналистика. М., 2001.

Резюме

В этой статье подробно изучена роль телевидения в развитии и сохранении азербайджанского литературного языка.

Ключевые слова: литературный язык, телевидение, норма, культура, языковые характеристики.

Summary

In this article, the role of television in the protection of Azerbaijani literary language has been thoroughly studied. From this point of view it has been established that the preservation of the literary language is very important at the same time.

Key words: literary language, television, norm, culture, language characteristics.